

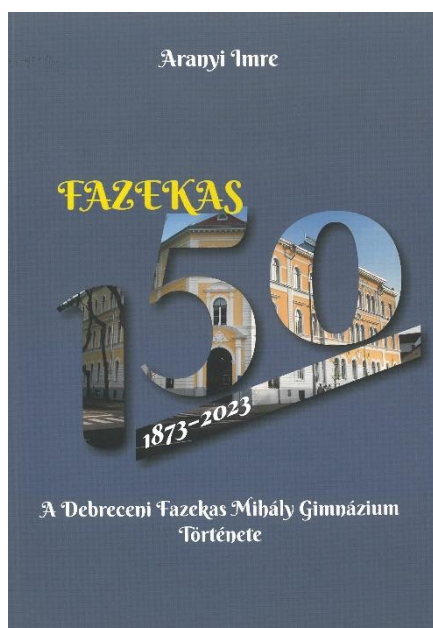
<https://doi.org/10.59424/debreceniszemle/2025/33/1/101-105>

Iskola, amelyikről mindig lehet újat mondani

Aranyi Imre: Fazekas 150. 1873–2023.

A debreceni Fazekas Mihály Gimnázium története.

Debrecen: Tóth Könyvkereskedés és Kiadó, 2023.

Aki a (debreceni) Fazekas Gimnázium történetét szeretné megismerni, könnyen talál rá szakirodalmat. Hiszen eddig az iskola alapításának minden kerek (és nem annyira kerek) évfordulójára (50, 100, 125 év) is jelent meg összefoglaló. Színvonalukat a szerzők biztosították, hiszen egyikük az iskola korábbi igazgatója (Nábrádi Mihály), másikuk a megyei levéltár akkori igazgatója (Gazdag István) volt. Jelen munka szerzője, Aranyi Imre a kötet bevezetőjében indokolja, miért látta szükségét, hogy 25 évvel az előző összefoglaló

után újabb történeti munkával lépjen elő. Elsősorban az vezérelte, hogy az iskola történetének egyes szakaszai az eddigi kötetekben meglehetősen egyenetlenül kerülhettek kifejtésre. Ennek oka, hogy egyenetlenül állnak rendelkezésre a források. Míg a II. világháborúig ezek (elsősorban az iskolai Évkönyvek) elegendőnek és alaposnak mutatkoznak, addig az azóta eltelt évtizedek forrásait részben tudatos „szelektálás”, részben a gondatlan tárolás kártevése (a raktározó helyiséget elöntő víz) ritkította meg. A 125 éves történetet feldolgozó kötet szerzőjének azért kérték fel Gazdag István levéltár-igazgatót, hogy ő munkahelyi tapasztalatai alapján minden lehetséges eszközt megtaláljon és felhasználjon. A szerző célja most többek között az volt, hogy az eltelt negyedszázad konszolidációja során remélhetőleg felbukkant újabb anyagokkal gazdagítsa az iskola történetét.

Végül azonban már az Előszóban kénytelen beismerni, hogy a kallódó anyagok várt felfedezése nem következett be. Az olvasónak azonban hamar arra a következtetésre kell jutnia, hogy ez végül nem is vált igazán a könyv hátrányára. Hiszen azok is

meretében lehetett volna a felülete-sebben ismert évtizedekről is részle-tesebb kimutatásokat, statisztikákat készíteni, ismertetéseket, névsorokat közölni, ezek helyett azonban olyan háttér-információkat kapunk, ame-lyek az országos események tükré-ben magyarázzák az iskolában törté-nteket. Aranyi Imre diplomás törté-nész, aki iskolája (amelynek egy híján 40 éve tanára, egy híján 30 éve igazgatója) múltját nem légüres tér-ben képzelte el, hanem a mindenkori oktatáspolitikai tendenciáit is figye-lembe véve. Történeti (és pedagó-gusi) figyelemmel fordult a külön-féle jellegű forrásokhoz, a II. világ-háborút követően meglehetősen rap-szodikus ütemben megjelenő év-könyvekhez (van, amelynek egyet-len „példányát” csak kéziratban őrzik az iskola könyvtárában), igazga-tói beszámolókhöz, tantestületi jegy-zőkönyvekhez, és nem utolsó sorban a volt diákok néha nyomtatott formá-ban is megjelentetett vagy éppen in-terneten hozzáférhető emlékezései-hez.

A különböző korszakokat persze nem kívánta azonos részletességgel tárgyalni. A régebbi múlt, amelynek történetét az eddigi összefoglalók is feldolgozták, szűkebb terjedelmet kapott, míg az eddig nem vagy más szempontok szerint bemutatott évti-zedek, események bővebbet. Nem hiányozhatott szerző tiszteletének kinyilvánítása sem, aki igazgató és tanár elődei neve mögé általában ki-tette a megtisztelő úr szócskát, mintha megszólítaná őket. A könyv-ben különös hangsúlyt kaptak a

„szocialista” korszak próbálkozásai, amelyek az oktatást a hol szocialistá-nak, hol kommunistának nevezett embertípus kidolgozásának szolgál-tába kívánták állítani. Megannyi kezdeményezés és közel ugyanannyi, többnyire be nem vallott kudarc, a kísérletek csendes elhalása. Kide-ríthetetlen, hogy hány órát vett el az 5+1-es képzésben bevezetett poli-technikai oktatás a felsőfokú intéz-ményekben készülő diákok tanulása-ból, mennyi kárt okozhatott a szak-középiskolai képzés bevezetése és erőltetése a tanulók számára. A sta-tisztikák azt mutatták, hogy az ilyen képzést végzettek közül bizony ke-vesen választották a fizikai munká-val járó pályákat. Bár a hivatalos be-számolók szinte mindent rendben ta-láltak, ma már persze a felmerült problémákról őszintén lehet írni, és Aranyi Imre ezt meg is teszi. Az egyik – forrásként használt – emlé-kezés szerint például „[a] tanulók ló-gásra hajlamos tagjai éltek az alka-lommal, és mindent, ami rossz csak volt az üzemnél, azt hamar megta-nulták.” A szerző persze nem kívánta elhallgatni az iskola történetében be-következett pozitív változásokat sem, mint a speciális (tagozatos) képzések indítását, a nyelvi képzés bővítését és azt az áldozatot, amelyet a tanári kar és a diákság az iskola épületének felújítása során a kiköltö-zés és a három évig tartó idegen he-lyen való működés elviselésével ta-núsított. De azt is észre kell vennünk, hogy a jelen kötetben nemcsak a szo-kásos történeti munkákban kötelező

szervezeti és oktatási területek szerepelnek – beleértve a tanórán kívüli elfoglaltságokat is –, hanem olyan „alfejezeteket” is találunk, mint az őszi betakarítási munkák, kirándulások, évekig tartó – virágkocsival való – részvétel a virágkarneválon.

Amíg a szocialista korszakban az ideológia erőltetése okozott számos problémát, addig annak végorától, az 1980-as évektől kezdve, majd az 1990-es politikai átalakulás hatására az oktatásirányítás szervezeti kérdései bonyolították a dolgokat. A szerző sok-sok lapon részletezi az intézkedéseket, a felállított – iskolán kívüli és belüli – irányító hivatalokat és testületeket, amelyek egy része rövid életűnek bizonyult. Ezt az időszakot – előbb az iskola tanáraként, majd igazgatójaként – maga is tapasztalta, annak ellentmondásaival együtt. Kritikai megjegyzései közé néha iróniát is vegyített: „A rendszerváltás után létrehozott hivatalok ekkorra már kialakították saját kultúrájukat, megkezdtek működésüket. Mindegyik bizonyítani szerette volna, hogy fontosak, nélkülözhetetlenek, így akarva-akaratlanul sokszor hátráltatták az ügyek intézését.” Nem hízogó a következő megjegyzése sem: „Egyre később a Nemzeti Alaptanterv kiadása, a létrehozott Regionális Oktató Központoknak pedig nem nagyon találták a feladatát.” Előadása ezeken a lapokon átmenetileg mégis kissé egyhangúvá, mondhatnánk szárazzá, válik, mert hiába lehettek fontosak ezek az intézkedések az oktatás és különösen az iskola számára, az olvasó nehezen

tudja követni őket, és valóságos hatásukat sem feltétlenül tudja értékelni.

Mindemellett persze előtérbe kerülnek konkrét problémák is, az iskola fokozatosan romló állagának javítására tett kísérletek, a pedagógus bérek siralmasan alacsony volta, és sok más olyasmi, amit a pénztelenség okozott. A kötet utolsó fejezetei azonban megint a pozitívumokról szólnak, a tagozatokról, amelyek közül a matematikait a bevezetett „kettanterv” előírásai ellenében, de a közvetlen irányítókat megnyerve indították el, a kétnyelvű képzésről, amelyben a hazánk idegennyelvi kultúrájában szokatlan spanyol nyelv is előtérbe került, az országos tanulmányi versenyeken elért sikerekről, a felsőoktatási felvételen elért magas arányokról, amelyekkel az iskola az országos rangsorokban magas pozíciókat ért el, és az ország legjobb középiskolái közé emelkedhetett. Ebben a részben megismerkedhetünk a tanórákon kívüli foglalkozásokon a diákokat a sikerekre felkészítő tanárok nevével is. És természetesen itt is megtaláljuk azokat az „alfejezeteket”, amelyek az órákon, de akár az iskolán kívüli tevékenységekre utalnak. Aranyi Imre egyébként önmagáról mindig harmadik személyben szól (nevét nem említve, szinte személytelenül csak igazgatóról szól), holott ezekre az eredményekre az ő igazgatása, és bizonyára jórészt az ő kezdeményezésére került sor. Ennek is köszönheti, hogy az ötvenkénti ellenőrző értékelések is megerősítették pozíciójában. A

kötetet irodalomjegyzék, az igazgatók, az intézmény jelenlegi munkatársainak (tanárok, dolgozók) névsora zárja.

A recenzens – mint egykori diák, aki emlékeit nem örökölte meg Igazgató Úr által felhasználható írásban – azért nem leplezhette a kötet olvasásakor kialakult személyes érzelmeit. Meglepetve fedezte fel azokat az elemeket, amelyeket annak idején maga is átélt, és kereste azokat a részleteket, amelyekre másképp emlékezett, vagy amelyeket hiányolhatott. Az ötvenes években a mi osztályunk a társadalmi munkában háromnapos répaszedéssel vett részt, az iskolai színjátszók a *Légy jó mindhalálig*ot mutatták be, és egyik osztálytársunk, valamint a társ(leány)osztály egyik tagja között nálunk is jött létre házasság, akárcsak a kötet egyik visszaemlékezése szereplőinek esetében. Az „egyensapkában” azonban mi nem a hagyományok kifejezőjét, a majdani legendássá váló ruhadarabot láttuk, hanem annak az orosz időkből átvett szovjet kötelezettségnek a megnyilvánulását, hogy az utcán bárkiről látni lehessen, hogy hova tartozik. (A rendezavarókról meg pláne.) Viselése kötelező volt, a mulasztás büntetéssel járt. (Az egyetemi hallgatóknak is volt egyensapkájuk, talán náluk a mulasztást nem tudták annyira szankcionálni.) Nem kétséges, hogy gyűlöltük. Kétségtelen, hogy miután 1956. október 23-án a Perényi utcát elárasztottuk kék-sárga sapkáinkkal, napokig szívesen viseltük. (A Párbi-

zottság ablakából pedig az ideiglenes vidéki száműzetésben lévő Görbe János szavalta a Nemzeti dalt. Számunkra hitelesen, hiszen a nem sokkal korábban bemutatott *Feltámadott a tenger* c. filmben ő játszotta Petőfit.) November 4-e után azonban tanáraink (aligha saját kezdeményezésre) nem ajánlották a viselését.

Amit hiányolhattam, az ún. kisérlettségi említése a tantervekben, 1956-ig minden évfolyam zárásaként kisérlettségit kellett tenni, hogy megszokhassuk a majdani igazi érettségi hangulatát. A második év végén a matematika kisérlettségi írásbelijének dátuma éppen nagypéntekre esett. A nap nem volt munkaszünet, a Svetits Katolikus Leánygimnázium diákjai mégis előző nap írhatták meg a dolgozatot. És hol vannak a világon olyan 16 éves lányok, akik ellent tudnának állni hasonló korú fiúknak, és nem adnák meg a feladatokat. Délután szüleim lakásán ültünk össze Kerékgyártó Imrével, az osztály legjobb matematikusával (a Vagongyárnak nevezett Járműjavító igazgatójaként vonult nyugdíjba) és oldottuk meg a feladatokat, hogy sorra érkező osztálytársaink rendelkezésére bocsáthassuk azokat. Persze a miniszteriális elvtársak sem lehettek annyira naivak, hogy másnap ugyanazokat a feladatokat adják. Imrével mégis jól jártunk, hiszen a jellegük hasonló volt az előző napihoz, így könnyen átrágtuk magunkat az újakon is. A kisérlettségit a forradalom után mindenestre eltörölték.

Nyilván terjedelmi, esetleg költségbeli problémák okozták, hogy a kötetben egyetlen kép sem szerepel. Ez már így történt a 25 évvel ezelőtt megjelent 125 éves történeti kötetben is, a képeket átengedve az egyidejűleg megjelentetett – a történeti kötetnél jóval vaskosabb – évkönyvnek. Mivel az évkönyvek rendszeres megjelentetése szerepel az iskola tervei között, remélhetőleg ez most is így történik majd. Egy (talán két) kép megjelentetését azonban feltétlenül hiányolhatjuk: a sok diákévfyomány által ismeretlen, rekonstruált iskolázászlóét, és egy valamivel áttekinthetőbb képet az iskola címeréről, amely az egyébként tetszetős hátsó borítón inkább a címerpajzsot körülvevő cirádáival tűnik ki.

Bár a Fazekas Gimnázium történetét feldolgozó legutóbbi kötet megjelenésétől alig 25 év telt el, a jelen munka megírása mindenképpen indokolt volt. Látásmódjával, a történetiségbe beleillő, de az iskolai élet eddig sokszor figyelmen kívül hagyott, periférikusnak ítélt, de sokszínű elemeinek ismertetésével képes lekötni az olvasó figyelmét. Megírását indokolta az is, hogy szerzője huzamosabb ideje dolgozik az iskolában, azzal hosszabb ideje együtt él, és nemcsak a hivatalos történet elemeit ismeri, hanem a mindennapok gondjait és örömeit is.

Iff. Barta János
történész, professzor emeritus
Debreceni Egyetem